

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні соціально-правове забезпечення розглядають як особливий вид діяльності педагогічних працівників, зокрема, соціальних педагогів, дефектологів, менеджерів освіти.

Як навчальна дисципліна соціально-правове забезпечення покликане дати студентам цілісну уяву про зміст цього напрямку роботи, її нормативно-правові засади, технології, механізми і методи здійснення. Це багатопрофільна діяльність тому спеціалістів базується на комплексі предметів. Майбутнім фахівцям потрібні знання з психології (загальної, вікової, педагогічної, соціальної, юридичної, психології праці), педагогіки, права, медицини, соціології. Понятійно-категоріальний апарат соціально-правового забезпечення включає в себе поняття з усього комплексу названих наук.

Пропонований “Понятійно-термінологічний словник з соціально-правового забезпечення” покликаний полегшити засвоєння основних понять майбутнім дефектологом-логопедом. Він включає понад 400 термінів (психологічних, педагогічних, соціологічних, медичних, правових), які широко вживаються в соціально-правовій роботі. Терміни подані українською, російською та англійською мовами (переклад термінів запозичений з використаної при укладанні словника наукової літератури). Укладач сподівається, що словник допоможе студентам в опануванні курсу та підготовці до високопрофесійного здійснення діяльності за фахом.

А

АДАПТАЦІЯ – процес загального пристосування організму до умов існування, зазвичай до нових або тих, які змінилися неочікувано – **англ.** *adaptation*; **рос.** *адаптация*.

АДОПЦІЯ – юридичний акт передачі дітей на виховання прийомним батькам у випадку втрати біологічних батьків або залишення останніх без права на батьківство – **англ.** *adoption*; **рос.** *адопция*.

АКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНУ – засвідчені державою факти народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, зміни прізвища, імені, по-батькові. Вони є юридичними фактами, з якими закон пов’язує виникнення, зміну або припинення певних прав та обов’язків – **англ.** *acts of civil state*; **рос.** *акты гражданского состояния*

АКТ НОРМАТИВНИЙ – різновид правових актів. Оформлює встановлення, зміну або відміну правових норм, тобто правил поведінки, розрахованих на багаточисленне застосування. Основними формами а.н. є закони, укази, постанови, рішення, накази, інструкції – **англ.** *act normative*; **рос.** *акт нормативный*.

АЛІМЕНТИ - утримання, що надається неповнолітнім і непрацездатним, “нужденним особам”, зобов’язаними до цього по закону громадянами – **англ.** *alimonies*; **рос.** *алименты*.

Аномія - 1.Стан суспільства, при якому настає дезорганізація і розпад системи норм, які гарантують суспільний порядок. 2.Психологічний стан, що характеризується почуттям втрати орієнтації в житті, яке виникає коли індивід постає перед необхідністю виконання норм, які суперечать одна одній – **англ.** *anomia/anomy*; **рос.** *аномия*.

АПАРАТ ДЕРЖАВНИЙ - сукупність закладів, організацій, їх працівників, які здійснюють обслуговування сфери державного управління всіх рівнів. Державний апарат реалізує дві основні взаємопов’язані функції. По-перше, він здійснює рішення керівництва, політичних еліт і тим самим пов’язує їх з населенням. По-друге, через нього проходить зворотній зв’язок населення з інститутами державної влади. Подібна роль, відносна незалежність апарату від керівництва, організаційна стійкість, професіоналізм та інші характеристики апарату підкреслюють його значимість та необхідність у процесі державного управління і керівництва всіма галузями державної влади – **англ.** *state apparatus*; **рос.** *аппарат государственный*.

АПАРАТ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ – організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, які призначені для здійснення консультативних чи обслуговуючих функцій щодо виконання відповідними органами закріплених за ними повноважень (компетенції). До особового (персонального) складу апарату органів виконавчої влади відносяться державні службовці та інші працівники апарату – **англ.** *organs of executive authority*; **рос.** *аппарат органов исполнительной власти*.

АРБІТРАЖ – будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України – **англ.** *arbitration*; **рос.** *арбитраж*.

Б

БАТЬКІВСТВО - відношення до дитини, яке засноване на факті її походження від даного чоловіка і виражається у турботі про її життя, здоров’я, виховання і навчання. Юридично Б. засвідчується записом в органах ЗАГСу про народження. Особи, що є зареєстрованими в якості батьків, вправі в

судовому порядку заперечити цей запис протягом одного року з того часу, коли їм стало відомо про нього. Якщо до цього часу особа, яка записана батьком або матір'ю, була неповнолітньою, то річний термін встановлюється з часу досягнення 18 років. Факт Б. може бути встановлений у судовому порядку. Кожний з батьків дитини, її опікун має право звернутися в суд з заявою, якщо дитина не досягла повноліття. Якщо Б. встановлено, діти мають ті ж права і обов'язки, що і діти, які народилися від осіб, які перебували в шлюбі - **англ.** *paternity*; **рос.** *отцовство*.

БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ ДИТЯЧА - послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, заняттями дітей, підлітків з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Бездоглядність дитяча часто виникає внаслідок недостатнього розуміння батьками своїх обов'язків, недостатнього догляду за дитиною, незабезпечення її усім необхідним для нормального розвитку; через невиконання батьками своїх обов'язків. У ображеної, емоційно занедбаній дитини з'являються прагнення до бродяжництва, антигромадські погляди та звички, неуспішність у навчанні, недисциплінованість, злочинність - **англ.** *child neglect*; **рос.** *безнадзорность детская*.

БЕЗДОМНІСТЬ - відсутність у індивідів або сімей постійного житла, що робить неможливим як ведення осілого способу життя, так і повноцінного соціального функціонування - **англ.** *homelessness*; **рос.** *бездомность*.

БЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНА - стан життєдіяльності людини в суспільстві, що характеризується стійкістю щодо впливу факторів, які загрожують падінням рівня і якості її життя - **англ.** *social safety*; **нім.** *soziale Sicherheit*; **угор.** *szociális biztonság*; **рос.** *безопасность социальная*.

Бідність - характеристика економічного становища індивіда або групи, при якому вони не можуть самі оплатити вартість необхідних благ. Б. відносна, залежить від загального стандарту, рівня життя в даному суспільстві, від розподілу в суспільстві багатства, статусної системи і системи соціальних очікувань - **англ.** *poverty*; **нім.** *Armut f=*; **угор.** *szegénység*; **рос.** *бедность*.

БІДНІСТЬ АБСОЛЮТНА - відсутність у людини засобів, які суспільство вважає необхідними для підтримки мінімально допустимого прожиткового рівня життя - **англ.** *absolute poverty*; **рос.** *бедность абсолютная*.

БІДНІСТЬ ВІДНОСНА - рівень життя людини, яка має прибуток нижчий середнього, на відміну від абсолютної бідності, яка визначається прожитковим мінімумом - **англ.** *relative poverty*; **рос.** *бедность относительная*.

БІЖЕНЕЦЬ - мається на увазі іноземець (іноземний громадянин чи особа без громадянства), який внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань вимушений залишити територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання), і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави внаслідок зазначених побоювань та щодо якого в порядку та за умов, визначених цим Законом, прийнято рішення про надання йому статусу біженця - **англ.** *refugee*; **рос.** *беженець*.

Блага - сукупність предметів, послуг, умов, які слугують задоволенню матеріальних потреб індивідів і колективів - **англ.** *goods*; **рос.** *блага*.

БЛАГОДІЙНІСТЬ - альтруїстична діяльність, спрямована на надання фінансової та іншої допомоги тим, хто її потребує, на поліпшення умов функціонування суспільства та його частин. Може здійснюватися приватними особами, громадськими та релігійними організаціями і державою - **англ.** *charitable activity*; **рос.** *благотворительность*.

БЛАГОПОЛУЧЧЯ - забезпеченість населення необхідними матеріальними і духовними благами; виражається системою показників, які характеризують рівень життя - **англ.** *welfare/ prosperity*; **рос.** *благополучие/ благосостояние*.

БРОДЯГА - бездомна людина, що не має постійного місця проживання, сталого заняття, роботи - **англ.** *tramp/ vagabond*; **рос.** *бродяга*.

БРОДЯЖНИЦТВО - соціальне явище, яке характеризується мандрюванням (поневірянням) осіб без певного місця проживання протягом тривалого часу на території країни або в межах населеного пункту - **англ.** *vagrancy*; **рос.** *бродяжничество*.

БУДИНОК ДИТЯЧИЙ - виховні заклади для дітей-сиріт, дітей, які залишилися без опіки батьків. Організуються у 20-х роках ХХ ст. у зв'язку з ліквідацією дитячої безпритульності. Реорганізовані в 50-60-х рр. в школи-інтернати - **англ.** *children's home*; **рос.** *дом детский*.

БУДИНОК ДИТЯЧИЙ СІМЕЙНОГО ТИПУ - форма виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Дитячий будинок сімейного типу - окрема сім'я, у якій виховується не менше як 5 дітей-сиріт або дітей, які залишилися без піклування батьків, і мешкає в багатокімнатній окремій квартирі в звичайному чи спеціалізованому будинку - **англ.** *children's home of domestic/ family type*; **рос.** *дом детский семейного типа*.

БЮДЖЕТ – план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим та місцевими радами народних депутатів - **англ.** *budget*; **рос.** *бюджет*.

БЮДЖЕТ СПОЖИВЧИЙ МІНІМАЛЬНИЙ (БЮДЖЕТ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ) - сімейний бюджет, який включає набір товарів та послуг, достатній для задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб членів сім'ї – **англ.** *minimum consumer budget*; **рос.** *бюджет потребительский минимальный (бюджет прожиточного минимума)*.

В

ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ РАД – органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами – **англ.** *executive organs of councils*; **рос.** *исполнительные органы советов*.

ВИСНОВОК ДЕРЖАВНОЇ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ – документ, який встановлює критерії безпеки та шкідливості для людини небезпечних факторів харчового продукту (групи продуктів), продовольчої сировини, супутніх матеріалів – **англ.** *conclusion of a state sanitary-hygienic examination*; **рос.** *вывод государственной санитарно-гигиенической экспертизы*.

ВИХОВАТЕЛЬ ДОМАШНІЙ - особа, яка за своїми інтелектуальними, моральними та психофізичними якостями може організувати й здійснювати навчання і виховання дітей (здебільшого дошкільного та молодшого шкільного віку). В.д. стають досвідчені педагоги, особи із спеціальною освітою гувернера. В.д. має бути високоерудованим, володіти методикою навчання і виховання, любити і поважати дітей, уміти спілкуватися з батьками, бути щирим і безпосереднім у стосунках. Взаємовідносини батьків і В.д. визначаються спільною угодою (кількістю робочого часу, оплата праці, вихідні дні, відпустка тощо), чинним трудовим законодавством – **англ.** *home teacher*; **рос.** *воспитатель домашний*.

ВІДКАЗ ЗАПОВІДАЛЬНИЙ – заповідач вправі покласти на спадкоємця за заповітом виконання будь-якого зобов'язання (заповідальний відказ) на користь однієї або кількох осіб (відказоодержувачів), які набувають права вимагати його виконання. Відказоодержувачами можуть бути особи як ті, що входять, так і ті, що не входять до числа спадкоємців за законом – **англ.** *testament*; **рос.** *завещание*.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідність поведінки особистості соціально-нормативним вимогам, її довгу та обов'язкам, підлеглість поведінки особистості соціальному контролю. Розрізняють зовнішні та внутрішні форми контролю. Відповідальність – необхідність виконання об'єктивних вимог суспільства до особистості та особистості до суспільства. Вимоги суспільства, прийняті індивідом, стають мотивуючою основою соціально значимої поведінки. В історії людства сформувався моральний механізм співвіднесення поведінки індивіда з соціальними вимогами - людська совість. Відповідальність кожної людини визначається історично досягнутим рівнем відповідальної поведінки в даному суспільстві та суб'єктивними можливостями. Юридична відповідальність – вид соціальної відповідальності, який пов'язаний з можливістю застосовувати силу держави, зафіксований в санкціях правових норм – **англ.** *responsibility*; **рос.** *ответственность*.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ – певний стан (режим) організаційних відносин між органами виконавчої влади, за яким певний орган (посадова особа) вправі застосовувати заходи дисциплінарної (службової) відповідальності до інших органів (посадових осіб) – **англ.** *responsibility of bodies of executive power*; **рос.** *ответственность органов исполнительной власти*.

ВІДЧУЖЕННЯ – продаж, дарування, міна – **англ.** *alienation*; **рос.** *отчуждение*.

ВЛАДА ВИКОНАВЧА – одна з трьох гілок державної влади, яка відповідно до конституційного принципу поділу державної влади покликана розробляти і втілювати державну політику щодо забезпечення виконання законів, управління сферами суспільного життя, насамперед, державним сектором економіки. У відносинах із законодавчою і судовою владою вона користується певною самостійністю – **англ.** *executive authority/ power*; **рос.** *власть исполнительная*.

ВЛАДА ЗАКОНОДАВЧА – один з основних видів державної влади, який у єдності з виконавчою і судовою владами є механізмом функціонування демократії. Вона є органом представництва інтересів соціальних спільностей людей, що здійснює функції по виданню законів, обов'язкових для виконання всіма людьми, які проживають на певній території. Законодавча влада представлена системою органів держави, що мають і реалізують право на прийняття законів - **англ.** *legislative power/ authority*; **рос.** *власть законодательная*.

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ З НЕОБЕРЕЖНОСТІ – коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч

повинна була і могла їх передбачити – **англ.** *commitment of crime on imprudence*; **рос.** *совершение преступления по неосторожности*.

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ УМИСНО – коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії або бездіяльності, передбачала її суспільно небезпечні наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків – **англ.** *deliberate crime commitment*; **рос.** *совершение преступления преднамеренно*.

Г

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНІ – сукупність матеріальних і юридичних засобів, які забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів даного суспільства (право на працю, освіту, медичну допомогу та ін.) – **англ.** *social guarantees*; **рос.** *гарантии социальные*.

ГЕНОЦИД – винищення окремих груп населення згідно расових, національних, релігійних мотивів. Як правило, геноцид пов'язують з фашизмом та расизмом. В той же час це поняття неможливо вважати простим та очевидним. Більшість трагічних подій історії, як стародавньої, так і сучасної, дозволяють говорити про те, що це антикультурне явище розповсюджене набагато ширше, ніж прийнято вважати – **англ.** *genocide*; **рос.** *геноцид*.

ГОСПІТАЛІЗМ - катастрофічна картина симптомів, що розвиваються на першому році життя у дітей, які виховуються в спеціальних закладах або з тих чи інших причин відчувають гостру материнську депривацію. До цих симптомів відносяться погіршення фізичного стану, підвищена сприйнятливність до інфекцій, схильність до захворювань, висока смертність, погіршення, затримка і дисфункція психічного функціонування. Серед дітей, які вижили, виявляються підвищена частота психічних розладів, затримка психічного розвитку та антисоціальні нахили – **англ.** *hospitalism*; **рос.** *госпитализм*.

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ – 1. Особи, які на момент набрання чинності цим Законом проживали в Україні, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, які не є громадянами інших держав і які не заперечують проти отримання громадянства України. 2. Особи, які працюють за державним направленням, проходять військову службу, навчаються за межами України або виїхали на законних підставах на постійне проживання до іншої країни за умов, якщо вони народилися чи довели, що постійно проживали в Україні до моменту виїзду за кордон, не перебувають у громадянстві інших держав і не пізніше, як через п'ять років після набрання чинності цим Законом, виявили бажання стати громадянами України. 3. Особи, які набули громадянства України відповідно до цього Закону – **англ.** *citizens of Ukraine*; **рос.** *граждане Украины*.

ГРОМАДЯНСТВО – поняття, яке має політико-юридичний та соціальний зміст. В політико-юридичному відношенні громадянство синонімічно “підданству”, як приналежності особи до відповідної країни, держави. На відміну від цього, громадянство як соціальний феномен означає наявність у індивіда, як члена даного громадянського суспільства, відповідного набору прав, гарантуючих йому рівний правовий статус з державно-політичними суб'єктами. Ці права традиційно називаються громадянськими, або “природними”, які існують поряд з політичними правами підданого – **англ.** *citizenship*; **нім.** *Staatsbürgerschaft*; **угор.** *állampolgárság*; **рос.** *гражданство*.

ГРУПА СОЦІАЛЬНА - спільність людей, які поєднані спільними інтересами, цілями та ціннісними орієнтаціями, які функціонують на основі соціальних норм та в умовах соціально-групового контролю. Види соціальних груп: великі, малі, формальні, неформальні, референтні, реальні, умовні, згуртовані, дифузні – **англ.** *social group*; **рос.** *группа социальная*.

ГРУПА СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ – група, яка об'єднує людей, які піддаються небезпечним негативним впливам і є певною загрозою стабільності суспільства. Традиційні групи ризику – люди з алкогольною і наркотичною залежністю, безпритульні, повії, ув'язнені, чий спосіб життя можна охарактеризувати як прояв хвороби суспільства – **англ.** *group of social risk*; **рос.** *группа социального риска*.

ГУМАНІЗМ - 1. Ставлення до людини, проймає турботою про її благо, повагою до її гідності. 2. Ідеологія і практика, заснована на принципах рівності, справедливості, яка розглядає людину як найвищу цінність. 3. Рух епохи Відродження, скерований проти релігії і церкви за утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв своїх прагнень і бажань – **англ.** *humanism*; **рос.** *гуманизм*.

Д

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ - документ, який прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р. Д.п.л. ставить за мету забезпечити дітям щасливе дитинство і користування на їх власне благо і благо суспільства правами і свободами; закликає світове товариство, державні й недержавні установи, приватних осіб до того, щоб вони визнали ці права і намагалися дотримувати їх

завдяки законодавчим та іншим заходам, які поступово приймаються, відповідно до принципів, викладених у Д.п.л. – **англ.** *Declaration of Human Rights*; **рос.** *декларация прав человека*.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗАГАЛЬНА – документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Складається з преамбули і 30 статей, конкретизує і розвиває Статут ООН, за яким держави зобов'язалися співпрацювати “у заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основних її свобод для всіх, не зважаючи на расу, стать, мову, релігію” (ст.1, п.3). Уперше в історії визначено основні права і свободи людини, яких слід дотримуватися. Крім елементарних прав людини Д. перелічує її політичні, громадянські права і свободи, а також права в економічній, соціальній, культурній сферах – **англ.** *General Declaration of Human Rights*; **рос.** *декларация прав человека общая*.

ДЕФЕКТ (ФІЗИЧНИЙ АБО РОЗУМОВИЙ) – цей термін відкидається самими інвалідами як принижуючий. Тому замість нього часто використовують термін ураження – **англ.** *disability/handicap*; **рос.** *дефект (физический или умственный)*.

ДИДАКТОГЕНІЯ - негативний психічний стан індивіда, що викликаний нетактовністю вихователя, вчителя або одного з батьків – **англ.** *didactogenia*; **рос.** *дидактогенія*.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян за якими-небудь ознаками – **англ.** *discrimination*; **рос.** *дискриминация*.

ДІЇ НЕЗАКОННІ ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ) – незаконна посередницька діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян – **англ.** *illegal actions as for adoption (adopting)*; **рос.** *действия незаконные относительно усыновления (удочерения)*.

ДІТИ АНОМАЛЬНІ - діти зі значними відхиленнями від нормального фізичного чи психічного розвитку. Дефект однієї з функцій порушує розвиток дитини тільки за певних обставин. Наявність того чи іншого дефекту ще не визначає аномального розвитку. Аномальні діти – діти з вадами слуху (глухі або які слабочують), з вадами зору (сліпі або слабо бачать), з важкими порушеннями мови (логопати); з порушеннями інтелектуального розвитку (розумовідсталі, діти із затримкою психічного розвитку); з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі, розумовідсталі, глухі розумовідсталі); з порушенням опорно-рухового апарату – **англ.** *anomalous/deviate children*; **рос.** *дети аномальные*.

ДІТИ ВАЖКОВИХОВУВАНІ - діти, які в силу тих чи інших причин (соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних) важко піддаються виховним впливам. Д.в. потребують особливого ставлення, пильної уваги, гуманності, справедливості, доброзичливості, терпіння, педагогічного такту, індивідуального підходу – **англ.** *difficult/deviant/disturbed children*; **рос.** *дети трудновоспитуемые*.

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНА – безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності – **англ.** *charitable activity*; **нім.** *Wohltätigkeit f=, -n*; **угор.** *jótékonyság*; **рос.** *деятельность благотворительная*.

ДІЯ СОЦІАЛЬНА – 1.Форма або спосіб вирішення соціальних проблем і протиріч, в основі яких лежить зіткнення інтересів і потреб основних соціальних сил даного суспільства. 2.По М.Веберу – людська поведінка, зміст якої співвіднесений з поведінкою інших і цим орієнтована у своєму перебігу. С.д. передбачає дві необхідні ознаки: суб'єктивну мотивацію індивіда або групи і орієнтацію на минулу, теперішню або очікувану в майбутньому поведінку інших - **англ.** *social act/action*; **рос.** *действие социальное*.

ДОБРОБУТ СОЦІАЛЬНИЙ – система програм, виплат і послуг, які сприяють вирішенню соціальних, економічних, освітніх та медичних проблем населення, забезпечуючи основи функціонування суспільства – **англ.** *social welfare*; **рос.** *благосостояние социальное*.

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ – за договором довічного утримання одна сторона, що є непрацездатною особою за віком або станом здоров'я (відчужувач), предає у власність другій стороні (набувачеві майна) будинок або частину його, взамін чого набувач майна зобов'язується надавати відчужувачеві довічне матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги – **англ.** *agreement of lifelong upkeep*; **рос.** *договор пожизненного удерживания*.

ДОГОВІР ТРУДОВИЙ – угода, укладена між працівником і підприємством. У ньому передбачені обов'язки працівника виконувати роботу з визначеної спеціальності, кваліфікації або посади з дотриманням правил трудового розпорядку та обов'язку підприємства виплачувати працівнику відповідну заробітну плату і забезпечувати умови праці, передбачені трудовим законодавством, колективним договором і даним угодою сторін. Д.т. може бути укладений в усній або письмовій формі на невизначений і визначений термін. Прийом на роботу оформляється наказом адміністрації - **англ.** *labour agreement*; **рос.** *договор трудовой*.

ДОКУМЕНТ – передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно, відео, фотоплівці або на іншому носіїві – **англ.** *document*; **рос.** *документ*.

ДОПОМОГА НА ДОГЛЯД ЗА ДИТИНОЮ – може включати, окрім грошових виплат, надання соціальних і медичних послуг молодим матерям – **англ.** *maternity help/ benefits*; **рос.** *помощь по уходу за ребенком*.

ДОПОМОГА СОЦІАЛЬНА – система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, які надаються соціальною службою окремим особам або групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві. Основні види і форми Д.с. встановлюються на регіональному рівні із врахуванням майнового стану і фактору потреб. Вони включають: грошову допомогу, натуральне забезпечення, гуманітарну допомогу, послуги і пільги – **англ.** *social help*; **рос.** *помощь социальная*.

ДОПОМОГА СОЦІАЛЬНА АДРЕСНА – вид допомоги, який надається у відповідності із встановленими критеріями малозабезпеченості, врахуванням фактичного доходу сімей. Кабінетом Міністрів України 22 лютого 1999 р. прийнято постанову “Про запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям”, якою затверджено Положення про умови і порядок надання зазначеної допомоги – **англ.** *address social help*; **рос.** *помощь социальная адресная*.

ДОПОМОГА ФОСТЕРСЬКА – вид опіки, яка передбачає передачу дитини в сім'ю, яка її/його утримує та виховує на протязі певного строку замість батьків (при цьому останні не позбавляються батьківських прав) – **англ.** *foster care*; **рос.** *помощь фостерская*.

Е

Експертиза - спеціальне компетентне дослідження якого-небудь питання, яке потребує спеціальних знань і надання мотивованого заключення – **англ.** *expertise*; **рос.** *экспертиза*.

ЕКСПЕРТИЗА МЕДИКО-СОЦІАЛЬНА - визначає ступінь обмеження життєдіяльності людини, причину, час настання, групу інвалідності, сприяє проведенню ефективних заходів з профілактики інвалідності, реабілітації інвалідів, пристосування до суспільного життя – **англ.** *medical-social examination*; **рос.** *экспертиза медико-социальная*.

Еміграція - 1.Добровільне або примусове переміщення населення з країн постійного проживання в інші країни, яке викликається різними причинами (екон., політ., релігійними тощо). 2.Сукупність емігрантів, які проживають в певній країні – **англ.** *emigration*; **рос.** *эмиграция*.

Ж

ЖЕБРАЦТВО (СТАРЦЮВАННЯ, ЗЛИДАРЮВАННЯ) – стан, при якому ведення нормального способу життя стає неможливим або утрудненим через відсутність матеріальних коштів, власності, навичок трудової діяльності, а соціальне функціонування забезпечується значною мірою випрошуванням милостині – **англ.** *begging (cadging)*; **рос.** *нищенство (Попрошайничество, нищенствование)*.

З

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНЕ – державна система допомоги громадянам, які через соціально значимі причини не мають самостійних засобів до існування у вигляді винагороди за працю, або отримують їх в обсязі, недостатньому для задоволення життєвих потреб. Категорії громадян, яких необхідно охопити соціальним забезпеченням, визначаються чинним законодавством. До них відносять: осіб, які знаходяться за межами юридично встановленого працездатного віку (діти і підлітки до 14-16 р., люди пенсійного віку); осіб, які не можуть бути повноцінними учасниками суспільного виробництва за станом здоров'я (мають вади фізичного або психічного розвитку, тимчасово непрацездатні); жінок в період вагітності і догляду за дитиною; осіб, які виконують у сім'ї функції, що не можуть поєднуватися із роботою (догляд за малолітніми дітьми, інвалідами, людьми похилого віку). Реалізує конституційне право громадян на матеріальне забезпечення в старості, у випадку захворювання, повної або часткової втрати працездатності, втраті годувальника. Система З.с. включає: пенсії, допомоги працюючим (при тимчасовій непрацездатності, при вагітності і родах), самотнім матерям, багатодітним і малозабезпеченим сім'ям та ін. Здійснюється за рахунок державного бюджету і страхових внесків, які акумулюються в пенсійному фонді, фондах соціальної підтримки населення – **англ.** *social provision*; **рос.** *обеспечение социальное*.

ЗАКЛАДИ ДОШКІЛЬНІ - ясла, дитячі сади, ясла-сади, в яких виховуються і навчаються діти дошкільного віку за бажанням батьків, починаючи з молодшого (перший рік життя) до старшого дошкільного віку. Дитячий садок діти відвідують з трьох років – **англ.** *preschool establishments/ institutions*; **рос.** *заведения дошкольные*.

ЗАКЛАДИ ПОЗАШКІЛЬНІ - державні і соціальні заклади з позашкільної роботи з дітьми та підлітками. У нашій країні діють два типи позашкільних закладів: загальні і спеціалізовані – **англ.** *out-of-school establishment*; **рос.** *заведения внешкольные*.

Закон – 1. Необхідний, суттєвий, постійно повторюваний взаємозв'язок явищ реального світу, що визначає етапи і форми процесу становлення, розвитку явищ природи, суспільства і духовної культури. Розрізняють 3.: загальні, специфічні, універсальні. 2. Система встановлених стандартизованих норм, які регулюють людську поведінку з метою соціального контролю. 3. Нормативний акт найвищого органу державної влади, прийнятий у законодавчо встановленому порядку – **англ.** *law/ bill*; **рос.** *закон*.

ЗАКОНОДАВСТВО – сукупність діючих законів держави в цілому або в якій-небудь галузі права (цивільне З., трудове З. та ін.) – **англ.** *legislation*; **рос.** *законодательство*.

ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ – завідоме залишення без допомоги особи, що перебуває в небезпечному для життя становищі і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив її без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав можливість подати їй допомогу, а так само, якщо він сам поставив потерпілого в небезпечне для життя становище – **англ.** *abandonment in danger*; **рос.** *оставленные в опасности*.

ЗАРУЧНИК – особа, яка насильно позбавлена волі (захоплена та утримується в такому стані проти її волі будь-якою особою або групою осіб) під загрозою вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, подальшого утримування або скоєння інших насильницьких дій з метою примушення третьої сторони до будь-яких дій – **англ.** *hostage*; **рос.** *заложник*.

ЗАМАХ НА ЗЛОЧИН – умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного – **англ.** *crime attempt*; **нім.** *Verbrechensanschlag m -(e)s*; **угор.** *bűntett megkisérlése*; **рос.** *покушение на преступление*.

ЗАНЕДБАНІСТЬ ДИТИНИ СОЦІАЛЬНА – відсутність належного піклування за дитиною, коли батьки, або особи, які їх замінюють, не забезпечують необхідні умови для її повноцінного фізичного, емоційного та соціального розвитку – **англ.** *child neglect*; **рос.** *запущенность ребенка социальная*.

ЗАНЕДБАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНА – стан, зумовлений недоліками учбово-виховної роботи з дитиною в сім'ї, дитячих установах, школі і включає в себе: 1. Недостатність загальноосвітніх, соціально-етичних, поведінкових знань, вмінь і навичок. 2. Відставання в загальному розвитку – фізичному, психічному, особистісному. 3. Неадекватне ставлення до себе, оточуючих, різних видів діяльності і т.д.; діти з 3.п. – це здорові, потенційно повноцінні, але недостатньо виховані, вивчені і розвинуті люди – **англ.** *pedagogical neglect/ abandonment*; **рос.** *запущенность педагогическая*.

ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ – порушення нормального темпу психічного розвитку, внаслідок чого дитина шкільного віку залишається в колі дошкільних ігрових інтересів – **англ.** *psychological disability/ delay of a psychic development*; **рос.** *задержка психического развития*.

ЗАТРИМКА РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ – недорозвинення інтелекту людини. У випадку, якщо це явище носить функціональний, а не органічний характер, то воно, як правило, піддається корекції за допомогою спеціальних прийомів – **англ.** *learning disability* **рос.** *задержка умственного развития*.

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИЙ – система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, міроприємств і заходів, які забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення. З.с. багатофункціональний, відповідає основним ризикам, яким може бути підданий будь-який громадянин на протязі свого життя: захворювання, інвалідність, травматизм, старість, втрата годувальника, безробіття, міграція та ін. Включає соціальне забезпечення, соціальне страхування і соціальну допомогу (підтримку) – **англ.** *social protection*; **рос.** *защита социальная*.

ЗАЩИЩЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – цілісна система законодавчо закріплених економічних, юридичних і соціальних прав і свобод, соціальних гарантій громадян, які протидіють дестабілізуючим факторам життя, в першу чергу таким, як безробіття, інфляція, бідність та ін. – **англ.** *social defence*; **рос.** *защищенность социальная*.

ЗАЯВА (КЛОПОТАННЯ) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності – **англ.** *statement/ application / petition*); **рос.** *заявление (ходатайство)*.

ЗВЕРНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНЕ – письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи – **англ.** *constitutional appeal*; **рос.** *обращение конституционное*.

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО ПОСАДОВИМ СТАНОВИЩЕМ – умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб, використання посадовою особою влади чи посадового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної

шкоди державним чи громадським інтересам або правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб – **англ.** *power or official position misuse*; **рос.** *злоупотребление властью или должностным положением*.

ЗЛОВЖИВАННЯ ОПІКУНСЬКИМИ ПРАВАМИ І ЗАЛИШЕННЯ ПІДОПІЧНИХ ДІТЕЙ БЕЗ НАГЛЯДУ І ДОПОМОГИ – використання опіки з корисливою метою на шкоду підопічному (захоплення житлової площі, використання майна, яке залишилося після смерті батьків тощо) або залишення підопічних дітей без нагляду і необхідної матеріальної допомоги – **англ.** *misuse of guardian rights and abandonment of underwardship children without supervision/care and help*; **рос.** *злоупотребление опекунами правами и оставление подопечных детей без надзора и помощи*.

ЗЛОЧИН – передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права та свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок – **англ.** *crime*; **рос.** *преступление*.

I

ІМіграція - 1. В'їзд до країни індивідів або груп, що залишили свою батьківщину, з наміром влаштуватися на постійне місце проживання. 2. Вид міжнародної міграції, який розглядається відносно до країни, куди в'їжджають мігранти – **англ.** *immigration*; **рос.** *иммиграция*.

ІНВАЛІД – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності і викликає потребу в соціальній допомозі і захисті. У соціальній роботі більш коректним вважається термін “людина з обмеженими можливостями” (фізичними або психічними) - **англ.** *disabled/ handicapped*; **рос.** *инвалид*.

ІНВАЛІДНІСТЬ - 1. Стійке порушення (зниження або втрата) загальної або професійної працездатності внаслідок захворювання або травми, які призводять до обмеження життєдіяльності і викликають необхідність соціального захисту. Визнання особи інвалідом здійснюється при проведенні медико-соціальної експертизи - **англ.** *disablement/ disability*; **рос.** *инвалидность*.

ІНСПЕКЦІЯ У СПРАВАХ НЕПОВНОЛІТНІХ - спеціальний орган системи Міністерства внутрішніх справ, який розв'язує такі питання: запобігання бездоглядності й правопорушень неповнолітніх, здійснення виховного впливу на них; виявлення батьків та осіб, що їх замінюють, які не виконують батьківських обов'язків, зловживають спиртними напоями, ведуть аморальний спосіб життя; застосування різних засобів впливу морального, правового характеру - **англ.** *inspection service for adolescents/ under-age/ minors*; **рос.** *инспекция по делам несовершеннолетних*.

ІНСТАНЦІЯ КАСАЦІЙНА – суд, що розглядає справи за касаційними скаргами і протестами на вироки і ухвали суду першої інстанції, які не набрали законної сили – **англ.** *cassation/ appeal instance*; **рос.** *инстанция кассационная*.

ІНФОРМАЦІЯ КОНФІДЕНЦІЙНА - відомості, які можуть бути доступні лише окремим людям і які повинні триматись у секреті від інших людей. До неї відносяться, зокрема, усі відомості, що стосуються клієнта і його проблеми, які зберігаються у психологічній консультації – **англ.** *confidential information*; **рос.** *информация конфиденциальная*.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСОБУ – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу – **англ.** *information about a person*; **рос.** *информация о личности*.

K

КАБІНЕТ (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ) – вищий орган державної влади в державі, що складається з міністрів на чолі з прем'єр-міністром. Більш розповсюджене найменування цього органа — уряд - **англ.** *cabinet of ministers/government*; **рос.** *кабинет министров*.

КЛОПОТАННЯ – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо – **англ.** *petition*; **рос.** *ходатайство*.

КОЛОНІЇ ВИХОВНО-ТРУДОВІ – установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі – **англ.** *educative-laboured colonies*; **рос.** *колонии воспитательно-трудоые*.

КОЛОНИЯ ВИПРАВНО-ТРУДОВА – установа, де відбувають покарання неповнолітні злочинці, позбавлені волі. Зміст діяльності К.в.т. – забезпечення виконання покарань, перевиховання, профтехнавчання засуджених віком від 14 до 18 років. Існують колонії окремо для юнаків і для дівчат, загального і посиленого режиму. Побутові умови, норми харчування і режим визначаються з урахуванням вікових особливостей - **англ.** *court mandated special correctional-laboured institution for young offenders*; **рос.** *колония исправительно-трудоая*.

КОМПЕНСАЦІЯ – у трудовому праві — виплата робітникам та службовцям, вироблена у встановлених законом випадках (за невикористану відпустку, за зношування інструментів, які є власністю працівника, за невиданий спецодяг і ін.) - **англ.** *compensation*; **рос.** *компенсация*.

КОМПЕТЕНЦІЯ – коло повноважень якого-небудь органу або посадової особи: коло питань, у яких дана особа має пізнання, досвід - **англ.** *competence*; **рос.** *компетенция*.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ – документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. К. визначена як “велика хартія вільностей для дітей, світова конституція прав дитини”. Покладає на держави, які її приймають, правову відповідальність за дії щодо дітей; пропонує більш міцні юридичні гарантії і норми. Основні положення К. – забезпечити права дітей на виховання, розвиток, захист і на активну участь у житті суспільства. Ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. – **англ.** *Convention on the Rights of the Child*; **рос.** *конвенция по правам ребенка*.

КОШИК СПОЖИВАЧА - мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності - **англ.** *consumer pannier*; **рос.** *корзина по*

Л

ЛЮДИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ – люди, які мають функціональні обмеження і не здатні до якої-небудь діяльності в результаті захворювання, відхилень або недоліків розвитку, нетипового стану здоров'я, а також внаслідок неадаптованості зовнішнього середовища до особливих потреб індивіда та негативних стереотипів, упереджень, що виділяють нетипових людей у соціокультурній системі - **англ.** *people with limited/ restricted abilities/ possibilities*; **рос.** *люди с ограниченными возможностями*.

ЛЮДИНА – істота, яка втілює вищу ступінь розвитку життя, суб'єкт суспільно-історичної діяльності. Л. як суб'єкт і продукт трудової діяльності в суспільстві є системою, у якій фізичне і психічне генетично зумовлене і життєво сформоване, природне і соціальне утворюють нерозривну єдність. Л. є предметом вивчення багатьох наук: антропології, соціології, етнографії, педагогіки, анатомії, фізіології, психології - **англ.** *man/ human being*; **рос.** *человек*.

ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ – генерація осіб старшого віку, в якій у відповідності з класифікацією виділяють чотири підгрупи: власне похилого віку (55 - 64 роки), старі (65 – 74 роки), дуже старі (75 – 84 роки), престарілі (85 років і старші). У деяких випадках виділяють підгрупу довгожителів (понад 100 років). Поряд з фізичним віком, треба враховувати соціальний вік, функціональні, етнічні і статеві ознаки - **англ.** *elderly people*; **рос.** *люди преклонного возраста*.

М

МЕДІА – слово, що означає засоби масової інформації (ЗМІ). Під цим терміном розуміють газети, радіо та телебачення, а також різноманітні інформаційні агенції типу УНІАН або Рейтер. Все більшого значення набуває Інтернет, так що його також можна розглядати як особливий різновид ЗМІ. – **англ.** *mass media*; **рос.** *медиа*.

МЕЖА БІДНОСТІ – засоби, які суспільство вважає необхідними для підтримки мінімально допустимого прожиткового мінімуму життя – **англ.** *poverty line* **рос.** *черта бедности*.

МЕНШИНИ НАЦІОНАЛЬНІ – групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою – **англ.** *national minorities*; **рос.** *меньшинства национальные*.

МЕНШИНИ СОЦІАЛЬНІ – сукупність малих соціальних груп, колективів, малочисельних етносів, організацій, які опосередковують зв'язок між індивідами та суспільством. Норми і цінності соціальних меншин відрізняються від загальноприйнятих норм у суспільстві. М.с. можуть знаходитися у повному протиріччі з суспільством через свою нетрадиційність - **англ.** *social minorities*; **рос.** *меньшинства социальные*.

МИЛОСЕРДЯ – 1.Діяльне (активне) співчуття і конкретно виражена доброта по відношенню до нужденних, знедолених. 2.У всіх світових релігіях – одна із дарованих Богом чеснот, яка сприяє подоланню гріховності і відкриває шлях до особистого спасіння - **англ.** *mercy/ compassion*; **рос.** *милосердие*.

МІНІМУМ ПРОЖИТКОВИЙ – життєвий стандарт, що забезпечує задоволення первинних потреб на мінімально припустимому в суспільстві рівні – **англ.** *subsistence level*; **рос.** *минимум прожиточный*.

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ - місце, де громадянин постійно або переважно проживає. Місцем проживанням неповнолітніх, що не досягли п'ятнадцяти років, або громадян, які перебувають під опікою, визнається місце проживання їх батьків (усиновителів) або опікунів – **англ.** *inhabitation place*; **рос.** *место проживания*.

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ПОСТІЙНЕ – місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком

виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом) – **англ.** *permanent inhabitation place*; **рос.** *место проживания постоянное*.

МІСЦЕ РОБОЧЕ ІНВАЛІДА - окреме робоче місце або ділянка виробничої площі на підприємстві (об'єднанні), в установі та організації незалежно від форм власності та господарювання, де створено необхідні умови для праці інваліда – **англ.** *work place of invalid*; **рос.** *место рабочее инвалида*.

МІСЦЕ РОБОЧЕ ІНВАЛІДА СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ - робоче місце, обладнане спеціальним технічним оснащенням, пристосуваннями і пристроями для праці інваліда залежно від анатомічних дефектів чи нозологічних форм захворювання та з урахуванням рекомендації медико-соціальної експертної комісії (МСЕК), професійних навичок і знань інваліда. Це робоче місце може бути створено як на виробництві, так і вдома – **англ.** *specialized work place for invalid*; **рос.** *место рабочее инвалида специализированное*.

МОБІЛІЗАЦІЯ – загальнодержавний захід, що має забезпечити планомірне розгортання Збройних Сил України та інших військ, переведення народного господарства з мирного на воєнний стан, а також залучення трудових і матеріально-технічних ресурсів до ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф у мирний час – **англ.** *mobilisation*; **рос.** *мобилизация*.

МОЛОДЬ – соціально-демографічна група, яка виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, соціального статусу і зумовлюється тією чи іншою соціально-психологічною властивістю, яка визначається суспільним укладом, культурою і закономірностями соціалізації. Вікові категорії – від 16-17 до 25-30 років - **англ.** *the youth*; **рос.** *молодежь*.

Моніторинг - спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю, прогнозу – **англ.** *monitoring*; **рос.** *мониторинг*.

Н

НАГЛЯД СОЦІАЛЬНИЙ - форма контролю державними органами і суспільними об'єднаннями збереження законності і правопорядку у країні, а також припинення порушень прав, свобод і законних інтересів громадян - **англ.** *social supervision*; **рос.** *надзор социальный*.

НАСИЛЛЯ - застосування сили або різного роду погроз по відношенню до певних соціальних суб'єктів або їх власності з метою залякування і примусу до певних дій – **англ.** *violence*; **рос.** *насилие*.

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї - застосування фізичної сили, примусового впливу, пригноблення членів сім'ї. Стосовно дітей - це систематичні фізичні покарання, деспотизм, жорстокість, погрози, надмірна суворість, грубість, що принижує гідність дитини – **англ.** *family violence/ marital violence*; **рос.** *насилие в семье*.

НАСИЛЬСТВО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ЧИ ЗДОРОВ'Я ПОТЕРПІЛОГО – заподіяння йому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. До останніх, зокрема, слід відносити насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, здушення шиї, скидання з висоти, застосування електроструму, спеціальних знарядь тощо – **англ.** *dangerous coercion/ violence for life or health of victim*; **рос.** *насилие опасное для жизни или здоровья пострадавшего*.

НЕДІЄЗДАТНІСТЬ – певний стан здоров'я, що викликається захворюванням або каліцтвом, при якому працівник не має можливості виконувати свої трудові функції чи не є придатним до трудової діяльності - **англ.** *incapacity*; **рос.** *недееспособность*.

НЕДОСТАТНІСТЬ РОЗУМОВА – На сьогоднішній день замість цього терміну, який розглядається як такий, що викликає негативні асоціації, вживають інші терміни – **англ.** *learning disability/ mental handicap*; **рос.** *умственная недостаточность*.

НЕОСУДНІСТЬ – неспроможність особи нести відповідальність за здійснені нею антисуспільні діяння через хворобливий стан психіки, неспроможність контролювати свої вчинки та відповідати за них. Для встановлення неосудності достатньо одної з вказаних вище ознак – **англ.** *diminished responsibility*; **рос.** *невменяемость*.

НЕПОВНОЛІТНІЙ – цей термін вживається для розмежування прав та обов'язків повнолітніх та неповнолітніх – **англ.** *minor/ under-age*; **рос.** *несовершеннолетний*.

НЕПОВНОЛІТТЯ - особи, що не досягли віку, з яким закон пов'язує початок дієздатності. За сучасним правом неповнолітні – особи, які не досягли 16 років - **англ.** *infancy/ minority*; **рос.** *несовершеннолетие*.

НОРМАЛІЗАЦІЯ – комплекс реабілітаційних міроприємств, які направлені на створення для людей з обмеженими можливостями умов, які максимально наближують їх до повноцінного життя - **англ.** *normalisation*; **рос.** *нормализация*.

О

ОБСЛУГОВУВАННЯ СОЦІАЛЬНЕ – діяльність соціальних служб по соціальній підтримці,

наданню соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведенню соціальної адаптації і реабілітації громадян, які знаходяться у важкій життєвій ситуації. Види О.с.:стаціонарне, нестаціонарне, напівстаціонарне, за місцем проживання, термінове – **англ.** *social service*; **рос.** *обслуживание социальное*.

ОБСЛУГОВУВАННЯ СОЦІАЛЬНЕ ІНДИВІДУАЛЬНЕ – вид соціального обслуговування і система відповідних структур місцевих органів влади, діяльність яких направлена на допомогу кожній конкретній людині, шляхом надання адресної матеріальної, психологічної і соціальної підтримки – **англ.** *personal social service*; **рос.** *обслуживание социальное индивидуальное*.

ОПІКА (ПІКЛУВАННЯ) – це поняття з'явилося у XVII ст. і мало наступне змістове навантаження: доброзичливе ставлення; заступництво; догляд, турбота, піклування. В активній професійній лексиці XIX ст. воно вживалось у вигляді словосполучення “суспільна опіка”: 1.Піклування про кого-, щонебудь, догляд за кимось, опікування. 2.Організований і контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами (малолітніми, душевнохворими та ін.), піклування про їх особисті і майнові права та інтереси. 3.Один із основних напрямків соціальної роботи в цілому; правова форма захисту (охорони) прав та інтересів особи, яка не має можливості повністю або частково самостійно здійснювати ці функції. Опіка та піклування встановлюється: для виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків або з інших причин лишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей; для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права та виконувати свої обов'язки – **англ.** *Guardianship*; **рос.** *опека общественная*.

ОПКУН – фізична або юридична особа, на яку покладено зобов'язання піклуватися про людину, яка визнана недієздатною через вік або стан здоров'я – **англ.** *guardian/ carer*; **рос.** *опекун*.

ОРГАН ДЕРЖАВНИЙ – орган законодавчої або виконавчої влади країни походження або країни експорту (митного союзу або економічного угруповання) – **англ.** *state authority*; **рос.** *орган государственной*.

ОРГАНИ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ – місцеві органи самоуправління, які здійснюють функції по опіці і піклуванню: через органи управління освітою стосовно неповнолітніх осіб; через органи охорони здоров'я стосовно осіб, визнаних судом недієздатними або обмежено дієздатними; через органи соціального забезпечення стосовно дієздатних осіб, яким необхідна опіка за станом здоров'я – **англ.** *organs of guardianship and care*; *органы опеки*.

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКА - об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів – **англ.** *public organization*; **рос.** *организация общественная*.

ОСОБИ ПОСАДОВІ - особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також займають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням – **англ.** *official persons*; **рос.** *лица должностные*.

ОХОРОНА ДИТИНСТВА – комплекс міроприємств, які направлені на захист та забезпечення здорового розвитку дітей – **англ.** *child welfare/ protection*; **рос.** *охрана детства*.

ОХОРОНА МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА - система державних і суспільних міроприємств, які направлені на охорону здоров'я жінок та дітей. О.м. і д. включає диспансеризацію жінок, патронаж вагітних і дітей, нагляд за станом здоров'я дитини, організацію соціальної допомоги матерям та дітям – **англ.** *maternity and childhood welfare/ protection*; **рос.** *охрана материнства и детства*.

II

ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ - сфера дій різних урядових та інших організацій для досягнення взаєморозуміння з громадськістю. Паблік рілейшнз займається розробкою сучасних комунікативних технологій, тобто спеціальних механізмів для спілкування, обміну думками та взаєморозуміння – **англ.** *public relations*; **рос.** *публик-релейшнз/ связи с общественностью*.

ПАТРОНАЖ - вид соціального обслуговування, переважно вдома, клієнтів груп ризику, що передбачає постійний соціальний нагляд, регулярне відвідування їх помешкань соціальними працівниками, надання їм необхідної економічної, матеріальної допомоги, проведення нескладних медичних маніпуляцій і т.д. – **англ.** *patronage/ domiciliary services*; **рос.** *патронаж*.

ПАТРОНАЖ СОЦІАЛЬНИЙ - вид соціального обслуговування (переважно за місцем проживання) індивідуальних клієнтів і груп ризику, який полягає у постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними та іншими працівниками, наданні їм необхідної економічної, матеріально- побутової, лікувально-профілактичної допомоги. Патронаж медичний полягає у проведенні медичними працівниками профілактичних, оздоровчих і санітарно-освітніх заходів за

місцем проживання; застосовується в роботі жіночих і дитячих консультацій, а також туберкульозних, психоневрологічних диспансерів та інших установ - **англ.** *social patronage*; **рос.** *патронаж социальный*.

ПЕНСІЯ – регулярні грошові виплати як форма матеріального забезпечення. Виплачуються із Пенсійних фондів у зв'язку зі старістю, при втраті працездатності, у випадку втрати годувальника - **англ.** *pension; nyugdig*; **рос.** *пенсия*.

ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНА – система заходів по наданню допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі (частково або повністю безробітні, молодь, яка вчиться та ін.), шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових засобів, кредитів, навчання, правозахист і введення певних пільг - **англ.** *social support/ maintenance*; **нім.** *Sozialunterstützung f=*; **угор.** *szociális segély*; **рос.** *поддержка социальная*.

ПІКЛУВАННЯ ПРО ДІТЕЙ – міроприємства по задоволенню життєво важливих потреб дітей та забезпеченню їх нормального розвитку – **англ.** *child care*; **рос.** *забота о детях*.

ПІЛЬГА - повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків. Соціальні пільги – повне або часткове звільнення окремих категорій громадян від виконання встановлених законом норм або полегшення умов їх виконання. Встановлюються законом і діють у сфері оподаткування, охорони здоров'я, забезпечення житлом, користування транспортом і т.п - **англ.** *privilege*; **рос.** *льгота*.

ПІЛЬГИ СОЦІАЛЬНІ - повне або часткове вивільнення окремої категорії громадян від виконання встановлених законом норм або полегшення умов їх виконання. Встановлюються законом і діють у сфері оподаткування, охорони здоров'я, забезпечення житлом та ін. - **англ.** *social privileges/tax benefits*; **рос.** *льготы социальные*.

ПЛАТА ЗАРОБІТНА МІНІМАЛЬНА - законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт) – **англ.** *minimum salary/ wage*; **рос.** *плата заработная минимальная*.

ПОДАННЯ КАСАЦІЙНЕ – подання прокурора про скасування або зміну вироку, який не набрав законної сили – **англ.** *cassation/ appeal assignment*; **рос.** *представление кассационное*.

ПОДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНЕ - письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту – **англ.** *constitutional assignment*; **рос.** *представление канституционное*.

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ - чоловік і жінка отримують батьківські права з часу народження дитини. Ці права зберігаються за ними до тих пір, доки їх власна поведінка і відношення до своїх батьківських обов'язків відповідають вимогам моралі і права. До батьків, яким не можна більше довіряти виховання дітей, може бути застосована крайня міра - П.б.п. Рішення по таких справах приймається тільки судом. Батьківських прав позбавляються батьки, які ухиляються від виконання обов'язків по вихованню дітей, негативно впливають на них своєю аморальною, антисуспільною поведінкою, є хронічними алкоголіками або наркоманами – **англ.** *to deprive parents of their parental rights/ to remove of parental responsibility*; **рос.** *лишение родительских прав*.

ПОТРЕБИ ДУХОВНІ - потреби людини, що виникають у процесі її соціалізації, сприймання з раннього віку суспільних норм. П.д. забезпечують соціально-психологічну сторону здоров'я людини; складаються з культурних та естетичних потреб. П.д. значною мірою співпадають із соціальними потребами та інформаційною частиною інших потреб людини (праці, милосердя, альтруїзму), сфери спілкування – **англ.** *spiritual needs*; **рос.** *потребности духовные*.

ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ - усвідомлення людиною необхідності певних матеріальних і духовних благ та послуг (ідеальне прагнення до цих благ і послуг) – **англ.** *needs of a man*; **рос.** *потребности человека*.

ПРАВА ЛЮДИНИ ЕКОНОМІЧНІ - правові норми, які визначають місце людини в економічному житті, забезпечують її можливість мати, користуватися і розпоряджатися економічними благами і цінностями – **англ.** *economic human rights*; **рос.** *права человека экономические*.

ПРАВА ЛЮДИНИ СОЦІАЛЬНІ - правові норми, які визначають місце людини в соціальній сфері суспільства, забезпечують її можливість мати, користуватися і розпоряджатися соціальними благами – **англ.** *social human rights*; **рос.** *права человека социальные*.

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКОННІ - батьки, опікуни, піклувальники даної особи або представники тих установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких вона перебуває – **англ.** *legal spokesmen*; **рос.** *представители законные*.

ПРИЙМАЛЬНИК - РОЗПОДІЛЬНИК ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ - установа для тимчасового розміщення підлітків віком від 3 до 18 років, які заблудились або підкинуті; залишилися у віці до 16 років без опіки батьків або осіб, які їх замінюють, потребують допомоги з боку суспільства, направлення у спеціальні школи і професійно-технічні училища для підлітків, які потребують особливих умов виховання і навчання; самовільно залишили сім'ю у віці до 16 років; самовільно залишили сім'ю у віці від 16 до 18 років; особу яких не встановлено і які потребують нагляду і допомоги з боку суспільства; самовільно залишили спеціальну школу, професійно-технічне училище, інші закриті виховні заклади; вчинили, у віці від 11 до 14 років суспільно-небезпечні дії і мають бути ізольовані - **англ.** *emergency care service for adolescents/ under-age/ minors*; **рос.** *приемник - распределитель для несовершеннолетних*.

ПРИТУЛОК – 1. Місце, де можна знайти порятунок або відпочити. 2. Соціальний заклад, у якому особи забезпечуються харчуванням і необхідною допомогою. Розрізняють притулки загального типу (індивід сам визначає час і терміни свого перебування в П.) та діагностичного (його основне завдання – діагностика ситуації, в якій знаходиться особа і визначення його подальшої долі) – **англ.** *shelter/ sheltered housing scheme*; **рос.** *пристанище/ убежище/ приют*.

ПРИТУЛОК ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ - 1. Самостійний заклад з правами юридичної особи. 2. Структурний підрозділ соціальних служб для молоді, спеціалізованих соціальних служб, відповідальних за адекватну соціалізацію підростаючого покоління. Притулок для неповнолітніх забезпечує тимчасові (побутові, психологічні, емоційні) умови життєдіяльності неповнолітнього, відчуженого (об'єктивно або суб'єктивно) від сприятливих умов розвитку своєї особистості в сім'ї, виховному закладі, суспільстві - **англ.** *shelter for adolescents/ minor/under-age*; **рос.** *приют для несовершеннолетних*.

ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНІ - першочергові, життєво необхідні для суспільства, соціальної групи, соціального інституту завдання, цілі. П.с. пов'язані зі зростанням ролі суб'єктивного фактора в історії сучасних суспільств. Критерії П.с.: принцип соціальної справедливості й захищеності, демократія, національна незалежність, матеріальний добробут, духовний розвиток. У сучасних складних суспільних системах. П.с. можливі лише на основі інтересів усіх соціальних суб'єктів – **англ.** *social priorities*; **рос.** *приоритеты социальные*.

ПРОГРАМА РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДА ІНДИВІДУАЛЬНА – комплекс заходів, спрямований на відновлення здоров'я і здібностей інваліда та створення йому необхідних умов і рівних можливостей у всіх сферах життєдіяльності. Відповідно до Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інвалідів (затв. КМ України 22. II 1992), зазначена програма розробляється медико-соціальними комісіями (МСЕК) - **англ.** *individual invalid rehabilitation programme*; **рос.** *программа реабилитации инвалида индивидуальная*.

Р

РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ МІНІМАЛЬНИЙ - гаранований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України – **англ.** *level of minimum social needs*; **рос.** *уровень социальных потребностей минимальный*.

РОБОТА СОЦІАЛЬНА – професійна діяльність, направлена на допомогу людям у переборенні серйозних соціальних проблем, в якій використовується широкий спектр спеціалізованих прийомів та методів – **англ.** *social work*; **рос.** *работа социальная*.

РОДИЧІ БЛИЗЬКІ – батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки - **англ.** *near kinsfolk*; **рос.** *близкие родственники*.

РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ - вчинення розпутних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку – **англ.** *corrupting/ dissoluting of adolescent/ under-age*; **рос.** *развращение несовершеннолетних*.

РОЗЛУЧЕННЯ - одна з форм припинення шлюбу шляхом його юридичного розірвання - **англ.** *divorce*; **рос.** *развод*.

С

СИРІТСТВО – соціальне явище, зумовлене наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишилися без піклування батьків внаслідок позбавлення батьківських прав, визнання їх у встановленому порядку недієздатними, безвісно зниклими та ін. – **англ.** *orphanhood/ orphanage*; **рос.** *сиротство*.

СИРІТСТВО СОЦІАЛЬНЕ – явище усунення або неучасті значного кола осіб у виконанні ними батьківських обов'язків (деформація батьківської поведінки). Соціальні сироти – це особлива група

дітей, які залишилися без батьків через соціально-економічні причини, тобто сироти при живих батьках - **англ.** *social orphanhood/ orphanage*; **рос.** *сиротство социальное*.

СІМ'Я - соціальний інститут, який характеризується певними соціальними нормами, санкціями, взірцями поведінки, правами і обов'язками, що регулюють відносини між подружжям, батьками і дітьми. Виділяють: прості сім'ї – з однією шлюбною парою і їх дітьми, які ніколи не були у шлюбі (або без дітей). Сім'я, в якій діти живуть з одним із батьків, називається неповною. Три- або більше генераційні сім'ї об'єднують батьків, їх дорослих дітей з чоловіками, дружинами і дітьми-внуками. Їх називають складними, розширеними. По кількості дітей виділяють бездітні, малодітні, багатодітні. Сім'я малозабезпечена – рівень доходів якої не перевищує споживчого мінімуму. Сім'я соціального ризику - різновид сім'ї, яка не відповідає своєму призначенню і не виконує в достатній мірі своїх функцій, піддана впливу негативних соціальних факторів, тісно взаємодіє з групами соціального ризику - **англ.** *family*; **рос.** *семья*.

СІМ'Я МОЛОДА – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 28 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) є віком до 28 років – **англ.** *young family*; **рос.** *семья молодая*.

СІМ'Я НЕБЛАГОПОЛУЧНА - сім'я, яка через ті чи інші причини, повністю або частково втратила свої виховні можливості, внаслідок чого складаються несприятливі умови для виховання дитини - **англ.** *unhappy family*; **рос.** *семья неблагополучная*.

СІМ'Я НЕПОВНА – включає тільки одного з батьків з одною неповнолітньою дитиною або декількома неповнолітніми дітьми. С.н. утворюється внаслідок припинення шлюбу, смерті одного з батьків або роздільного їх проживання – **англ.** *incomplete family*; **рос.** *семья неполная*.

СІМ'Я ПОЗАШЛЮБНА - один із типів неповної сім'ї, що виникає в результаті народження жінкою дитини поза шлюбом. Бажання уникнути самотності, прагнення задовольнити потребу материнства та інші причини призводять до того, що більшість жінок зважуються сьогодні на такий крок свідомо – **англ.** *illegitimate family*; **рос.** *семья внебрачная*.

СІМ'Я СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ - соціально незахищена сім'я, яка потребує підтримки соціальних служб. С.с.р. не може повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов. Як правило, це сім'ї: малозабезпечені, багатодітні, які мають дітей-інвалідів, а також сім'ї з неповнолітніми матерями – **англ.** *family of social risk*; **рос.** *семья социального риска*.

СКАРГА – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, організацій, об'єднань громадян, підприємств, посадових осіб – **англ.** *complaint*; **рос.** *жалоба*.

СКАРГА КАСАЦІЙНА – скарга, що подається учасниками процесу до касаційної інстанції на вирок, який не набрав законної сили – **англ.** *cassation complaint/ appeal*; **рос.** *жалоба кассационная*.

СЛУЖБА ДОПОМОГИ ДІТЯМ – служба, яка допомагає дітям, які мають труднощі в навчанні та проблеми в спілкуванні – **англ.** *child guidance*; **рос.** *служба помощи детям*.

СЛУЖБА СОЦІАЛЬНА - сукупність державних і недержавних органів управління, структур і спеціалізованих закладів, які здійснюють соціальну роботу по обслуговуванню населення, надають соціальну допомогу і послуги з метою подолання або пом'якшення складної ситуації. Система С.с. включає державну, недержавну і муніципальну (місцеву) служби. До державних С.с. належать органи управління, заклади і підприємства соціального обслуговування, системи соціального захисту населення, міністерств і відомств, до компетенції яких віднесена функція соціальної допомоги населенню. До недержавних – заклади і підприємства соціального обслуговування, які створюються благодійними, громадськими, релігійними та іншими організаціями і приватними особами. До муніципальних С.с. відносяться заклади і підприємства соціального обслуговування, які знаходяться у віданні органів місцевого самоуправління – **англ.** *social service*; **рос.** *служба социальная*.

СТАНДАРТИ СПОЖИВЧІ ДЕРЖАВНІ МІНІМАЛЬНІ – гарантований державою рівень послуг на душу населення в межах всієї території країни, які надаються органами влади і фінансуються за рахунок бюджетів. Показник, який використовується для розрахунку мінімального місцевого бюджету використовується в практиці бюджетного планування зарубіжних країн. Розробка мінімальних державних соціальних стандартів здійснюється в Україні – **англ.** *minimum state consumer standards*; **рос.** *стандарты потребительские государственные минимальные*.

СТАН ТЯЖКИЙ ПСИХІЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ РОЗЛАД – стан, що супроводжується затьмаренням свідомості, порушенням мислення, волі, емоцій, інтелекту або пам'яті, які перешкоджають сприйняттю особою навколишньої дійсності, свого стану або поведінки – **англ.** *psychic discord/ disorder*; **рос.** *состояние тяжелое психическое или психическое расстройство*.

СТРАХУВАННЯ СОЦІАЛЬНЕ – одна із основних форм соціального захисту громадян, що являє собою систему грошового забезпечення громадян при досягненні ними пенсійного віку, у випадку тимчасової чи постійної втрати працездатності, втраті годувальника та інших встановлених законом

випадках. С.с. розповсюджується перш за все на активне, зайняте населення і фінансується за його рахунок, а також за рахунок роботодавців - **англ.** *social insurance*; **рос.** *страхование социальное*.

СТЯГНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНЕ – міра відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів, поваги до правил громадського співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами – **англ.** *administrative penalty*; **рос.** *взыскание административное*.

СУД АРБИТРАЖНИЙ – незалежний орган у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами – **англ.** *court of arbitration*; **рос.** *суд арбитражный*.

Суспільство - 1.Відносно стійка система соціальних зв'язків і відносин між людьми на основі спільної діяльності, що склалась в процесі історичного розвитку, направлена на відтворення матеріальних умов існування і задоволення потреб; С. підтримується за допомогою звичаїв, традицій, законів і т.д. 2.За Ф.Тьоннісом – на відміну від громади, тип організації соціального життя з механічним зв'язком частин, які складають єдине ціле; характеризується відмінністю устремлень його учасників, раціональним обміном, розрахунком, усвідомленням корисності і цінності. 3.В культурній антропології – група індивідів, що відрізняється особливою культурою (система цінностей, традиції) і існує незалежно від інших груп, тобто не є їх підгрупою. 4.Сукупність людей, які об'єднуються для задоволення певних потреб і інтересів – **англ.** *society*; **ос.** *общество*.

Т

ТАЄМНИЦЯ ЛІКАРСЬКА - обов'язок персоналу медично-профілактичних закладів не розголошувати відомості про хворих. Про гарантію збереження цих відомостей згадується ще у клятві Гіпократу. Лікарська таємниця не зберігається при можливості розповсюдження небезпечних інфекційних захворювань, а також при запитах судово-слідчих органів і медичних закладів - **англ.** *medical secret*; **рос.** *тайна врачебная*.

"ТЕЛЕФОН ДОВІРИ" - підрозділ соціальної служби для молоді, діяльність якого спрямована на надання кваліфікованої екстренної, анонімної, безкоштовної психологічної і психотерапевтичної допомоги по телефону підліткам, молоді, окремим категоріям населення, що переживають кризові ситуації. Одним із завдань діяльності телефону довіри є профілактика та попередження девіантної, делінквентної поведінки - **англ.** *telephone of Trust*; **рос.** *телефон доверия*.

ТЕРАПІЯ СІМЕЙНА – галузь теоретичної і практичної діяльності, спрямованої на нормалізацію сімейних відносин, зміну дисфункціональних моделей сімейної взаємодії з метою відновлення психологічного здоров'я членів сім'ї. На відміну від терапії, орієнтованої на індивіда, Т.с. проводиться зі всією сім'єю, з її допомогою вирішуються проблеми всієї сім'ї, а не окремого її члена. Т.с. базується на досягненнях ряду наук (соціології сім'ї, психології, соціальної психології, педагогіки та ін.). Раніше Т.с. трактувалася як така, що не може зводитися до однієї із наукових дисциплін. В даний час окремі теоретики відносять її до інноваційних методів соціальної роботи - **англ.** *family therapy*; **рос.** *терапия семейная*.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – один з керівних принципів соціальної роботи, визнання правомірності культурних, релігійних, расових та інших відмінностей між індивідами, групами і соціальними спільнотами, терпиме відношення до проявлення несхожості у зовнішньому вигляді, поведінці, ціннісних орієнтаціях і т.д. інших людей - **англ.** *tolerance*; **рос.** *толерантность*.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої платної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації її праці – **англ.** *people trade*; **рос.** *торговля людьми*.

У

УБОГІ (ЖЕБРАКИ) ПРОФЕСІЙНІ – особи, які за станом здоров'я здатні трудитися, але у вигляді промислу займаються випрошуванням милостині. Основні типи У.п. в ХІХ ст. – християни: богомоли, могильники, горбачі, єрусалимці, безродні, погорільці, переселенці; убогі-каліки; убогі-діти та ін. - **англ.** *professional beggars*; **рос.** *нищие профессиональные*.

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНЕ – вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої влади. В той же час державне управління здійснюється і за межами функціонування виконавчої влади, наприклад, на рівні державних підприємств, установ і організацій. Завдяки цьому поняття "державне управління" за змістом є ширшим, ніж поняття "виконавча влада". Для визначення змістовно поєднаних сфер або галузей

суспільного життя, що потребують державного управління, використовується термін "сектор державного управління" – **англ.** *public management*; **рос.** *управление государственное*.

Ф

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ - система факторів, що визначають психологічний і поведінковий розвиток дитини. Ф.р. включають зміст навчання і виховання, педагогічну підготовленість учителів і вихователів, методи і засоби навчання і виховання, та багато іншого, від чого залежить психологічний розвиток дитини - **англ.** *factors of development*; **ос.** *факторы развития*.

ФОНДИ ГРОМАДСЬКІ – структури, які об'єднують групи людей, матеріальні, фінансові, культурні та інші цінності, створені в результаті добровільних відрахувань, внесків, пожертвувань державних, громадських організацій і підприємств, комерційних і фінансових структур, приватних осіб з метою гуманітарної, благодійної діяльності в різних сферах суспільного життя. Ф.г. мають (як правило) статут, документи, які регламентують їх діяльність, а також організаційну і управлінську структуру. Держава підтримує Ф.г.: надає їм приміщення, встановлює пільгове оподаткування, заохочує їх зусилля, спрямовані на вирішення соціальних проблем. Розрізняють Ф.г. миротворчі, благодійні, науково-дослідні, культурологічні, релігійні та ін – **англ.** *public funds*; **рос.** *фонды общественные*.

ФОНДИ СПОЖИВАННЯ СУСПІЛЬНІ – кошти, які виділяються державою на розвиток безплатної освіти, охорони здоров'я, виплату стипендій, пенсій, допомог, оплати щорічних відпусток, утримання шкільних закладів і т.п. Їх роль особливо значна в соціалістичних країнах (що мало місце і в колишньому СРСР), а також в країнах із соціально орієнтованою економікою – **англ.** *community consumption funds*; **рос.** *фонды потребления общественные*.

ФУНКЦІЇ СІМ'Ї – види діяльності сім'ї як національного осередку, що забезпечують найважливіші потреби суспільства, особисті потреби кожного з членів сім'ї, загальносімейні (групові) потреби. Основні Ф.с.: матеріально-економічна, житлово-побутова, репродуктивна, комунікативна, виховна, рекреативна – **англ.** *family functions*; **рос.** *функции семьи*.

Х

ХВОРИЙ НА НАРКОМАНІЮ (НАРКОМАН) - особа, якій у встановленому порядку медичним закладом встановлено діагноз наркоманія – **англ.** *drug addicted (druguser)*; **рос.** *больной на наркоманию (наркоман)*.

ХВОРОБИ ГЕНЕТИЧНІ - клас захворювань, причиною яких є мутації – зміни у носіїв спадкової інформації. Вони виникають як на макрорівні (патологія хромосом), так і на мікрорівні (мутація гена) - **англ.** *genetic illnesses*; **рос.** *болезни генетические*.

ХВОРОБИ ПСИХІЧНІ - специфічні хвороби людини, що виникають в результаті порушення або зміни у діяльності всього організму, переважно мозку, центральної нервової системи і, відповідно, проявляються у вигляді різноманітних розладів психічної діяльності - **англ.** *psychic illnesses*; **рос.** *болезни психические*.

Ц

ЦІННІСТЬ – в соціальній роботі це поняття вживається для позначення принципів і норм, що виражають морально-естетичні установки соціальної роботи – **англ.** *value*; **рос.** *ценность*.

Цінності соціальні - в широкому розумінні – значимість предметів і явищ реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальної групи, особи; в більш вузькому – духовні та естетичні імперативи (вимоги), вироблені людською культурою і які є продуктами суспільної свідомості. Індивід інтерналізує (засвоює) цінності в процесі своєї соціалізації, є основою соціальних норм – **англ.** *social values*; **рос.** *ценности социальные*.

Ч

ЧЕРГА ДРУГА СПАДКОЄМЦІВ ЗА ЗАКОНОМ – при відсутності спадкоємців першої черги або при прийнятті ними спадщини, а також в разі, коли всі спадкоємці першої черги не закликаються до спадкування, успадковують у рівних частках: брати і сестри померлого, а також дід та бабуся померлого як з боку батька, так і з боку матері (друга черга) – **англ.** *second legatees turn for law*; **рос.** *очередь вторая наследников за законом*.

ЧЕРГА ПЕРША СПАДКОЄМЦІВ ЗА ЗАКОНОМ – при спадкоємстві за законом спадкоємцями першої черги є, в рівних частках, діти (у тому числі усиновлені), дружина і батьки (усиновителі) померлого. До числа спадкоємців першої черги належить також дитина померлого, яка народилася після його смерті. Онуки і правнуки спадкодавця є спадкоємцями за законом, якщо на час відкриття спадщини немає в живих того з їх батьків, хто був би спадкоємцем; вони успадковують порівну в тій частці, яка належала б при спадкоємстві за законом їх померлому родителю – **англ.** *first legatees turn for law*; **рос.** *очередь первая наследников за законом*.

Ш

ШКОДА ІСТОТНА – якщо полягає в заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками

за тієї ж умови вважається шкода, яка в двадцять п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян – **англ.** *essential harm*; ; **рос.** *вред существенный*.

ШКОДА МОРАЛЬНА – шкода, яку заподіяно особистим немайновим правам суб'єктів зовнішньо-економічної діяльності та яка призвела або може призвести до збитків, що мають матеріальне вираження – **англ.** *moral harm*; **рос.** *вред моральный*.

ШКОЛА-ІНТЕРНАТ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРИТ - державний навчально-виховний заклад для дітей-сиріт, дітей з неповних сімей, а також дітей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, втрати з ними зв'язків, позбавлення батьківських прав - **англ.** *boarding school for children-orphans*; **рос.** *школа-интернат для детей-сирот*.

ШКОЛИ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ - навчально-виховні заклади для неповнолітніх у віці від 11 до 14 років (в окремих або виняткових випадках – до досягнення 15 або 16 років), які здійснили правопорушення або суспільно небезпечні проступки, звільнених в установленому порядку від кримінальної відповідальності, але які потребують особливих умов виховання і суворого педагогічного режиму. Знаходяться у віданні органів народної освіти, мають за мету продовження загальноосвітньої політехнічної підготовки неповнолітніх, які порушили закон, їх перевиховання і виправлення, розвиток в них моральних якостей, фізичне, трудове, естетичне і правове виховання. Направлення в Ш.с.з. – найбільш серйозна з примусових мір виховного характеру, що застосовується по відношенню до неповнолітніх, і здійснюється тільки по вирішенню комісій у справах неповнолітніх або за визначенням суду – **англ.** *special schools providing general education for young offenders*; **рос.** *школы специальные общеобразовательные*.

Шлюб - сімейний союз чоловіка і жінки, в результаті якого виникають взаємні права і обов'язки по відношенню один до одного і дітей. В більшості сучасних країн потребує відповідного оформлення (реєстрації) – **англ.** *marriage*; **рос.** *брак*.

Ю

ЮНІСТЬ - це період від 16 до 21 року – від отримання паспорту до здобуття всіх громадянських прав (право бути обраним у вищі органи влади). Від підліткового віку і від молодості період юності відокремлює скоріше не біологічна, а соціальна межа. В юнацькому віці відбувається складний процес отримання громадянської і психологічної зрілості, оволодіння всією системою суспільних прав і обов'язків дорослої людини. Поряд з розвитком громадянської самосвідомості починається становлення професійної самосвідомості (вибір спеціальності), сексуальної самосвідомості (практичне оволодіння нормами сексуальної моралі), формується індивідуальний стиль життя – **англ.** *the youth/ the younger/ adolescence*; **рос.** *юность*.

Я

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ - сукупність суспільних умов, в яких живе людина, а саме: рівень споживання матеріальних та духовних благ і послуг, розвинутість сфери освіти, медичного обслуговування, культури, стан навколишнього середовища (екологія), рівень оподаткування тощо – **англ.** *quality of a human life*; **рос.** *качество жизни человека*.

Використана література

1. *Социологический энциклопедический словарь*. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. Редактор-координатор – академик РАН Г.В.Осипов.– М.: Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1998. – 488 с.
2. *Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 3-е изд.*–М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.– Кн.2: Психология образования.– 608 с.
3. *Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 3-е изд. –* М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.– Кн.3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 640 с.
4. *Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи* /В.Козубовська, І.І.Мигович, В.В.Сагарда, М.Д.Вовканич, М.М.Дідик, Р.В.Жиленко, В.Ю.Керецман, О.Л.Лацанич, О.П.Пічкар, Г.М.Попович – Інтернет-видання., 2005 р.
5. *Соціальна робота/соціальна педагогіка (понятійно-термінологічний словник)*/Під заг. ред. І.Д.Звереві. – К.: Етносфера, 1994.– 119 с.
6. *Людина і економіка: Соціоекономіка: Навчальний посібник для вузів.* – К.:Просвіта, 1996 – 336 с.
7. *Семейное воспитание: Краткий словарь/Сост.:И.В.Гребенников, Л.В.Ковинько. –* М.:Политиздат, 1990. – 319 с.

8. *Словарь-справочник по социальной работе*/Под ред. д-ра ист. наук проф. Е.И.Холостовой. – М.:Юристъ, 1997. – 424 с.
9. *Андрианов С.Н., Берсон А.С., Никифоров А.С.* Англо-русский юридический словарь – М.:Рус. яз. при участии ТОО “Рея”, 1993.– 509 с.
10. *Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України*/Упорядники: Богачова О.В., Винокуров К.С., Крусъ Ю.І., Менюк О.А., Менюк С.А.; Відповідальні редактори – Сіренко В.Ф., Станік С.Р.: - К.:“Оріяни”, 1999.– 502 с.
11. *Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре.* – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО “МОДЭК”, 2000.– 416 с.
12. *Психоаналитические теории развития*:Пер. с англ. – Екатеринбург:Деловая книга, 1998.– 528 с.
13. *Психоаналитические термины и понятия: Словарь*/Под. ред. Барнеса Э.Мура и Бернарда Д.Файна/Перев. с англ. А.М.Боковикова, И.Б.Гриншпуна, А.Фильца. – М.:Независимая фирма “Класс”, 2000. – 304 с.
14. *Циркин С.Ю. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста* – СПб.:Издательство "Питер", 1999. – 752 с.
15. *Майерс Д. Социальная психология*/Перев. с англ. – СПб.: Издательство "Питер", 1999. – 688 с.: ил. (Серия "Мастера психологии).